

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч.
АПРЕЛЬ
17
ЧЕТВЕРГ
№ 91 (737).
Өртөө 2 көп.

ЭҢ ЭНИ КОЛХОЗ, СОВХОЗТАРГА—ТУНТАР

ССРЗ-ниң Көдзэ ажил-агый министрствозунун коллегия-
зы, көдзэ ажил-агый болгаш белегилдериниң ажилчын,
албан-хазыкчыларынның профэвилелиниң ТН-зының президи-
уму чурттуң колхоз, совхозтарының, күрүнениң өскө-дээ кө-
дзэ ажил-агый бүдүрүлгелериниң социалисттик чарыкынын
1968 чыл дургузунда түңнелдерин зоналар аайы-биле уму-
рген. В. И. Ленинниң төрүтүнген хүнүндө бээр 100 чыл бо-
лурун төлөпгит уткууру дээш чарыкче кирипкен. мурнакчы
ажыл-агыйлар көдзэ ажил-агый продукциязын бүдүрер, кү-
рүнөгө сазар, ховуларын дүжүдүн, мал ажилынын, продук-
туунун бедилер, продукцияның бот-үнезин чимгедир, күш-
ажылдың бүдүрүкчүлүгүн бедилер талазы-биле алдырган

хүлээлгелерин, планнарын долдур, ажыр күүсөдирин чедип
алган.

608 АЖЫЛ-АГЫЙ—324 КОЛХОЗ БОЛГАШ 284 СОВХОЗ
ЧАРЫШКА МУРНАКЧЫЛАРЫ ДЕП САНАТКАН. ОЛАРГА ССРЗ-
НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ, ВЦСПС-ТИҢ ШИЛЧИРИ
НЫЗЫЛ ТУНТАРЫН БОЛГАШ АНША ШАҢНАЛДАРЫН ТЫ-
ВЫСКАН.

ССРЗ-ниң Көдзэ ажил-агый министрствозунун, Көдзэ
ажыл-агый болгаш белегилдериниң ажилчын, албан-хазы-
кчыларынның профэвилели ТН-зының шилчир Кызыл тунтарын
чүс-чүс ажил-агыйлар алыр.

(СЭТА).

ЧАГЫДЫЛГАҢАРНЫ УЗАДЫП АЛЫҢАР

Бистиң парлагавыс чоңуң эрге-ажыңга бараан болбу-
шаан, Владимир Ильич Ленинниң өөрединиң өзүгээр коллек-
тивтиг пропандист, агитатор болгаш организатор ролюн бе-
дик идеялыг партияны принцип-биле шыңчы боттандырып
турар. Совет улустуң политикалык билин, культуруг деңгели
важон бедиз, эртем-техника шалкын хөгжүзгөн амгы үеде пар-
лагла кижиге агар, чөм дег эргежок чугула апарган.

Моон ужурундан хүн бүрүнүң парлагавыс чагыдыкчылар
чылдың бугу дургузунда үзүктөл чок алыр кылдыр чагыдыл-
ганы ийги чартын чылче уздары чугула политиктиг ужу-
дузалыг айттырып болуп турар. Чагыдылганы уздарын улам-
чыларын организастап турар үеде номчукчулар конференция-
зын, чоңуң калбак хураалдарын, солуннар болгаш журналдар
делгелгезин, радио болгаш телевидение материалдарын кал-
баа-биле амылгаары эргежок чугула.

Парлагавыс чоңуң хандыкшылы Владимир Ильич Ленин-
ниң төрүтүнгенден бээр чүс чыл оюнга бугу улустуң поли-
тиктиг болгаш куш-ажылы белегилелиниң аажок калбарган
үзүндө улам күштелген. Ону бистиң республикада чагыдыл-
ганың чөм чылын организастыг, эки эрткин херечилеп турар.
Солуннар болгаш журналдар бижидилгезин мүн кижиге өнө-
шүр эрткин чылдын 677 эземпелер турган, а б чылдын 742
мүнтен.

Коммунисттик партияның сөзүн, марксизм-ленинизмниң ачы-
лыг идеяларын, пролетарны интернационализмни чоңа хүн-
бүрү чедирип турар совет парлагавыс чоңуң бугу кезекте-
ринге чедир калбаа-биле тардары чугула сорулга. Бо тала-
зы-биле ажил Кызыл хоорайда, Каз-Хем, Би-Хем, Вуор ра-
йоннарда багай эвес тургустунган. Моон уламындан 1969
чылдың парлагла тардылганы ол черлерде организастыг чо-
руттугун, чагыдылга колдуунда бугу чылды болуп турар.

Ыччалажок парлагла тардылганы бугу черлерде дески
эвес, чамдык районнарда ону четлес организастаанын база ай-
тыр херек. Чагыттыг солуннарда б чылдың баштайгы
чартыныкы төңүзүндө барып 11 муң ажыг республика со-
луннары казыттылып, хуусаазы төнөр. Оң иштинден «Туви-
сия правданың» нити санының 37, «Шынның» 28, «Тыва-
ның аныктарының» 27 хуузу казыттынар. Чагыдылганың
хуусаазын чылдың ийги чартыныкы уздар талазы-биле эрге-
жок чугула организастыг хемчеглери боттандырыс болза,
бистиң дыка хей номчукчуларымыс республика солуннарын
албайн баарын үстүндө саннар херечилеп турар.

Чагыдылганың хуусаазын уздар амылды ылаңгыя Бай-
Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды бол-
гаш Эрзин районнарының партия, совет, хей-ниити организа-
циялары онза күштелдирери чугула. Чүгө дээрге, чагытка
ниити санындан «Тувиная правданың» 40 хуузу Бай-Тай-
гадаң, 43 хуузу Чөөн-Хемчиктен, «Шынның» 43 хуузу Улуг-
Хемден, 37 хуузу Барыын-Хемчиктен, «Тываның аныктары-
ның» 44 хуузу Таңдыдан, 30 хуузу Эрзинден казыттылып,
чагыттыг хуусаазы төнөр. Төп солуннарда болгаш журнал-
дарга бижидилгениң баштайгы чартын чылда доостур хуузу
база бедик.

Партияның хоорай, район комитеттериниң, партия, совет,
хей-ниити организацияларының амгы кол сөрүлгаларының
бироззы чүдөл дие, чагыдылганың хуусаазын ийги чартын
чылда уздар дээш, чоң ортузунга организастыг болгаш поли-
тиктиг амылды калбартыры болур. Бо чугула амылга «Союз-
печать» аныкдалчыларын, СЭКП хоорай болгаш район коми-
теттериниң чанында парлагла пропандисталар тардары чөвү-
лелдериниң кеңижинерин, коллективтерде парлагавыс хей-
ниити тардыкчыларын, партия, совет активин калбаа-биле
кириштирери, оларны бижидилге амылынга чөп амылгаары
чугула.

Чагыдылганың хуусаазын уздар азы немей бижидип ту-
ра, чоңуң совет парлагавыс аажок сонургалдыын партия ор-
ганизациялары өөренип көөрү чугула. Кижиге буруу солуну
азы журналды бижидерде, оң идеялыг өзүлдезинге, мергежи-
лин улам бедилеринге аныктыг, өөредилгелерге дузалыг кыл-
дыр, номчукчуңуң хууда сонургалын онза барымдаалар хе-
рен. «Союзпечать» аныкдалчыларында, парлагавыс хей-
ниити тардыкчыларында амылы чоңа микталдыг Чадаана
АТБ коллективинде Е. Альфорова, Аксы-Барлык көдзэ Совет-
тин депутаты, «Барлык» совхозтуң бижитиги-Халда Х. Тас-
оол ышкыш байлак дуржулгалыг штер хей. Олар кымга, кан-
дыг чагыдылга таарымчалыг болурун сүмөлөп турарлар, ым-
дыг-ым дуржулгалык илгеридер, оларга дузалар херек.

Чоң ортузунга парлагла чагыдылганың чедишикинниң орга-
низаастаарыңа почта тардылганының амылы онза хамаарыл-
галыг болурун тутуп болбас. Бо айттыг мурунку үелерден
алзын экинжиз, төп солуннары болгаш журналдарын
парлаан хүнүңүң эрткинде-ле Тываның чоңу номчун эгелээр,
а республиканың солуннарын почта ол-ла хүн районнарга че-
дирип турар. Хоорайларда болгаш суурларда чоңуң, ырыкы
одаларда малчыларын күзөңгит аалчызы, хей-ниитиге мак-
талдыг почтачылар бисте хей, оларныкы ажил дуржулгалын
калбартыры, мактап чыдары чугула. Ол ышкыш бо тала-
зы-биле четпестерге база элтеңип болбас, почта харылаанын
ажылынга негелден, партияны удуруттуганын кижигер ужу-
луг. Хуусаазы төнөр чагыдылганы уздарын болгаш чылдың
ийги чартында немей бижидилгени май 25-те доостан ту-
рап ужурулуг. Бо талазы-биле партияны-организастыг болгаш
масса-политиктиг амылды чөм, номчукчулар ортузунга кал-
бартыры чугула.

Солуннар болгаш журналдар бижидилгезин, чылдың баш-
тайгы чартында ышкыш, үгөргөңгит организастаары — совет
кижигерин идеология талазы-биле улам чепсегээр болур.
Шууту чагыдылгалыг болурун, эртим номчукчулар!

ЧАСКЫ ТАРЫЛГА—БИСТИҢ ШАЛЫПЧЫ ФРОНТУВУС

ИЛИРТЭЭШКИНИҢ ИЙГИ ХҮНҮ

Репортаж

БҮРГҮГ. Хүн караа булут
артыкча чаштыла берген.
Ховуңуң кырында ак-көк,
ыш-даа ышкыш, дудуксак ту-
руп турар. Бо эгелеш турар
час эрткин чылдарыңдан
онзагай дээрин оң ховулар-
да арттырып каан «истер»
херечилеп турар. Могатты-
ган чүе дег, хөпөгөдип ту-
руп-туруп, күжөң чүенер бо
бе дөңгөң, ийи-үш хүн аа-

жок чылыңтар орта, ышкыш
хар хөпөгөдип эрөөң. Черини
көрүңүчүе сүт хандыр сикер
арга чок болган, чүгө дээрге,
күзүн суун харын холуң чаап
турган, черин өттүрүп каан,
ышкыш оң соок кы-
жын шак доңуп калган. Сүт
сикер кылдыр эрйир чып бол-
баан. Ой-чиктер-биле биче-
жок хөмчөгөштер шаалдары
агыл бадым чыткан. Хөпөгөдип
тыктыган ийиң хөмчөгөш-
тер болуңа орук хандырып
алыры-биле ийиң-галары ча-
ра шаап, оңгарып чып каан-
ын. Кызыл дүшкөн харын
шак мичар ажил чок арлы
бергени чер амылгаларга
хараадаңгыч болбайн кая-
чаар.

Эрткин чылдың сагынды-
рым халас барбаан. Бо час-
тың ол-шыгын агаарга хей
үндүрбөс дөш, таражылар-
ның дүн-хүн чок мик белег-

менип турары ышкыш чөп-
түт.
УЛУГ. Ийиң-галар ховуңуң
ийдиңиң ужуңдан, куу доо-
зуңу соогатта ийиң-галар, үш
трактор агрегаты чөргөш-
тир чоруп олурар. Оң болза
«Көк-Тей» совхозтуң № 1 хо-
ву-трактор бригаданың ме-
ханизаторларының ол-шыкты
базылары-биле ийиң хүнде
илиртер кирипкен ол. Олар
баштайгы хүнүң апрель 14-
де шөкөл көргөдөр. Ийиң-
галарда черин алаа ийиң-гал
ан, кийер кылдыр эрйөөң
болгаш дүшкөн соок доңуп
каан боорга, механизаторлар
каш хондур манары-биле
соок каан. Оң соогатта үш
хондур өрткөдө база катан
дөрт агрегат хан кирипкен.

Чөргөшчип алган агрегат-
тарың бажында ийиң-галар
дүжүлүг, мырыңдай чаа, күчү-
лүг хуреп трактор. Оң кан
«агитиң» дыны тудуп, баш-

карып чоруп анык эрйиң
өөрүшү-омактың арын-шы-
райыңда ийиң. Улуг үлүс
бүдүреринче өскө бригадалар-
дан мурун эгелеш кирипкен
болганда, өөрүс арга чок.
Ийиң чыткан ховулар кы-
рынга күчүлүг мотор хөдүг
кагыраалда эгелеш. Орук
чанында эрги куу сикер ага-
рында ханнаарка далай-
гыраа үнгөш, агрегаттар-
ның дааш-пимезиниң дааш
алышкан чүе дег, бодуңуң
хей алыгың кырың манай
берди. Эрү дээрде ийиң эгелеш
хурулар агаарда астына бер-
ген чүе дег, ооңуң салдап,
дөңгөңдө, өскө-тороң че-
ринге байыр туткан ийиң-
гал, кымырадыр бадым
турар. Оң бүгү чүдүлөр хо-
вуларга кымыра-ла бир онза
ишкыш кирип турганга
ишкыш сатылдырар.

СӨӨЛҮГ тракторунуң бараа-
ны бичи хангап кестүр, ол

хире ырак чоруп олурар,
башкылың ууң далай-чидип
бир ужуңга үнүп келген, биче
када доңгай каапты. Дүжүл-
галыг механизатор Иван Ма-
карович Баяндын кабинанын-
дан дүжө халааш, дооңуңуң
бурулдуңуңуң, ам-даа дыка
ыракта соогат кел чоран
агрегаттарга барааңда тура,
тракторунуң соонда ийиң-гал
жоңуң хынап көрүп, холу-
беле тырттыла берди.

Оң чай аразында агрега-
тын хынап көрүп турарын
ажылааш, мурун кычкы
механизаторуң ажил-хөдөөң
соңуңга айттыдымыс. Оң ха-
рылаң доңу чолу.

— Соогатта шуудуңуң
ажылда берген, харылаң
тургай бис аан.

Соонда чоруп олурар ийиң
агрегаты Николай Воданов
биле Алексей Арханов олар
болду. Иван Баяндын агрега-
тын хынап шаап алган, до-
раңна аралып мый болду.

Чүгө дээрден дааш далай-
лыр, дээрке көдүрүп үнгөн
куу дооңуң кестүр. Кижик
оларын көрүп тура, «мыңдыг
пашыкын эрлер чүдү-даа
кайын түдүрө» кылдыр сап-
тын келер.

«КӨК-ТЕЙ» совхозтуң бир-
ги болгаш ийиң бригадалары-
ның турлаа чыгыс черде,
бедик дөң кырында туруп ту-
рап. Ийиң бригаданың кайы-
мың-даа тарылга шөлдөр
оң, алышта чүе дег, көстүп
чылдыр. Хову турлаа бүрүң
амыдыра-биле хурулап эге-
лээ. Аажок шөвөгүн кы-
лдыр туткан, бир дөңөй үш
бажың. Оларын ийиң-гал-
да ийиң бригадаларының ме-
ханизаторларының турлаа че-
ри, а бироззы — столовая.
Столованың-даа, чуртталга
бажыңнары-даа эки ишмек
каастаан: доңуңуң, планат-
тар, механизаторларын ал-
ган социалисттик хүлээлге-
ри. Хамык техниканы дап-
тын чыскап каан, шагын
манаш турар. Ийиң бүгү-ле
чүвени келер күстүң дүжүдү
дөш демселе мик белек-
тин каракка ийиң. Бүгү те-
хниканы эки шөвөгүн, үзгөн
тараны арыткан, хову-
лааш, агаар, хүне чыдыра-
бас даптын планда төн каан.
Турлаа турар механизатор-
лар ам машина-техниканы
сөөлүг катан магадлап, эр-
лөрд-өрлөйиңге чедир хынап
көрүп турар. Чаштырар хүн
келдире, бүгү техника чыгыс-
ла хүн ховуларга арып
үнүптер.

Бирги бригаданың брига-
дир Радийн туралга ужу-
ражы бердирис. Оң ол-ша-
гын бажылар ойү четкен шө-
лдөр хынап көрүп чораш,
чаа эеп келген.

ЧУРУКТА: агрегаттарын
шкы бажырымыкының чоруп-
дуп турары. Үстүнде-мү-
накчы механизатор ИВАН
БАЯНДИН.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ ФОТОЗУ.

К. АРАЧТАА.

ЧУРУКТА: агрегаттарын

шкы бажырымыкының чоруп-

дуп турары. Үстүнде-мү-

накчы механизатор ИВАН

БАЯНДИН.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ ФОТОЗУ.

ЧУРУКТА: агрегаттарын

шкы бажырымыкының чоруп-

дуп турары. Үстүнде-мү-

накчы механизатор ИВАН

БАЯНДИН.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ ФОТОЗУ.

ЧУРУКТА: агрегаттарын

шкы бажырымыкының чоруп-

дуп турары. Үстүнде-мү-

накчы механизатор ИВАН

БАЯНДИН.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ ФОТОЗУ.

ЧУРУКТА: агрегаттарын

шкы бажырымыкының чоруп-

дуп турары. Үстүнде-мү-

накчы механизатор ИВАН

БАЯНДИН.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ ФОТОЗУ.

ЧУРУКТА: агрегаттарын

шкы бажырымыкының чоруп-

дуп турары. Үстүнде-мү-

накчы механизатор ИВАН

БАЯНДИН.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ ФОТОЗУ.

ЧУРУКТА: агрегаттарын

шкы бажырымыкының чоруп-

дуп турары. Үстүнде-мү-

накчы механизатор ИВАН

БАЯНДИН.

Чеден хуузу суггарылгалыг

«Сүт-Хөл» совхоз — Чөөн-
Хемчик районда хей суггары-
лга чорудар ажил-агый. Чоо-
та чаа совхозтуң механизатор-
лары, суггарыкчылары, трак-
тор-хоу ажилчылары брига-
даларын бригадирлер совхоз
товунге чыгышкан, слет эрт-
тиркен. Совхоз бо чылдын 5822
гектар көдзэ ажил-агый кул-
туздарын тарып. Оон 4150
гектарын, азы 70 ажыг хуу-
зун суггар.

Слеттин киржикчилери ра-
йонун бүгү таражыларында

кийгырыгын хүлээп алган,
«Чыра-Бажы» совхозтуң та-
ражылары социалисттик ча-
рышка кийгырар.
Хөдөөнү ажилда кылырын
ажыдап, чөмчүлүгүн
шындыр чорутуп турган, та-
раа культузаларының гектар
бурунгу 15—16 центнер
дүжүтү, куруурун 220
центнер нолган массаны алыр.
Ол ышкы суггарылганын ачы-
ы-биле өскө-дээ культузалары-
нын чаагай дүжүтүн өстүрүп
алыр.

Бо сорулганы чедип алмы-
ры совхоз 100 ажыг сугга-
рыкчыны тургускан болгаш
оларны сөмүлгүн эрттир-
ген. Суггарыкчыларын тускай
хөдөө болгаш суггарылга хе-
рекселери-биле хандырган,
оларга суггаруу участотарын
быжылаан.

Бора-Тайга салбырын суг-
гарыкчылары гидроэлектрени
С. Чадаалайың удуруттуганы-
биле ийиң суггарылга буга-
зын дөңгөңдөп даш чып
турган, суун бадарган. ыла

Чалбак-Шык деп черде сугга-
рылга эгелеш. Ол салбырын
34 суггарыкчы 11 эвено бо-
луп алган, аразында соци-
алисттик чарыктыг ажилда-
рыңа, га бурунгу 18—20
центнер дүжүтү алырын хү-
лээнгенер.

Сүт-Хөлдүн суггарыкчылар
эрткин чылдарда агаар-бойду-
стун таарымчалыг эвес байла-
дарында бөжин районга эки дү-
жүтү өстүрүп ал турган. Ам
беш чылдың дөңгөй чыныда
олар чаагай дүжүтү өстүрүп
ап, алган хүлээлгелерин кү-
сөдип шыдар дөңгөңгө чыг-
зын турбас!

М. СЕВЕН.

Баштайгы базым

В. И. Ленинниң номчалы
өөренишкан, ону амыдыра-
ла боттандырыңа комсомол-
чулар улуг акылар — комму-
нистерниң соо-биле чоруп
орар. Комсомол — Коммунисттик
партияның кур күжү. Ычан-
гаш мен комсомолчу бол-
ганда, хоочуннарын дүжүл-
галын шингээттишкан, олар-
ны салгаары-биле механизатор-
жу мергежилди чедип алы-
рын шингээттишкан мен.

Мен ол күзүлгөн беш чыл-
дын дертку чыныңын бо ча-
зында боттандым. Бистиң
совхоза организастагынган
бо чылгы трактористер куру-

аунга 11 анык өөрүм кыс-
тар-биле кыш өөргөш хову-
н күчүткен каа «аалын»
башкаар эргени алган мен.
Чер амылга алдарың бол-
гаш харыскалыгы мергежил
— тракторист, комбайнер бо-
лур.

Тракторун бүгү механизатор-
ненин, ону канчаар башкаарып
чорударын өөргөдүс. Ам
дүжүлгалыг трактористерниң
дуузы-биле техниканы шуут
башкаарып кириптериниң кы-
рында келдирис.

Мен Алдан-Мадыр саз-
дыра трактор-хоу брига-
дыга быжылаан. Дүжүлгалыг

лыг тракторист Монгуш Дам-
ба-биле элчег солдуң.
«ДТ-75» трактора ажилдаар
мен. Шаң кызыг «ДТ-75»-тин
башкаарымын Ооржак Ху-
на, Ондар Арай-оол олар-
биле социалисттик чарын салгаш,
чымак аңдарылга шилчи-
лерге 1200 гектар черин ча-
кы, чайгы, күсү сезон үеинде
ажылдап кылырын хүлээ-
ген бис.

Трактор башкаарыңа мер-
гежилниң бедилешкан, оон
улам комбайнер болуруңа че-
дир өөрениң эки сорулган
болдуруң. В. И. Ленинниң
төрүтүнген хүнүндө бээр
100 чыл оон төлөпгит ажи-
лы-биле уткууру.

О. ХАВЫШМАА.
«Сүт-Хөл» совхозтуң
Алдан-Мадыр салбыры.

ШЫК БАЗЫРЫШКЫНЫ

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга,
Ишкин, Кара-Чыра болгаш Алдан-Мадыр салбырларда 11
агрегат сөөлүг хүнүндө 280 ажыг гектарныкы шыгын бажы-
рып ийиңгез.

Механизаторлар Бора-Тайгада Үндүң-оол Ашан, Кара-Чы-
рада Монгуш Хүрөң-оол, Алдан-Мадырда Ооржак Хуна олар
дээр ажилдап турарлар.

С. МОНГУШ.

Делегей бо хуннерде

Ш Ы Н

ЭН-НЕ ЭНЕРЕЛДИГ МӨЗҮ

МАХАЧНАЛА. «Ленин дигитерден артык дигит — билимис болгаш чепсээсиз» деп, Маяковскийниң бимзэн сестери Дагестанниң чер-чурт шикчилээр музейиниң «В. И. Ленин совет чурукчуларниң чогаалдарында» деп делгелгениң кол тайылбыры болган. Делгелгеде суралгы совет чурукчулар М. Соколовниң, И. Бродскийниң, Нукриновларныкы... чуратан чуруктарының өңүгү халгаларын көргүскен. Олар пролетарият баштыкчызынын амыдыралын болгаш революсчусу ажал-чорудулгазын илгерилеп турар.

ПРОБИЖНА СУУР (Тернополь область). «Пробижнаның интернат-школаның башкысы Михаил Николаевич Балакуца хостуг шактарында ыштан уран чазанылга кылырынга кончуг ынак. Балаку-

ца В. И. Ленинниң каш-даа портретин тургускан. Чонку ол шевер ишчииниң эң эки чогаалдары чуралга уран чуралгунуң болгаш республика делгелгелеринге бедибиле үнелеткен.

Баштыкчының тартуунгун хунундан бээр чус чыл болурунга уткуштур ол чурукчу «Ленинниң «Правда» солуну номчул олурары», «Ленинниң амылчылар-биле ужурашканы» деп чурумалдар чазап тургузарын бодал алган.

ЕРЕВАН. Ереванниң чурукчу Петрос Малайниң чогаалдыг амылчыны кол темасы — Ленин. Армян шүлүкү Егши Чаренцки номнарының каасталганын чуруп тургаш,

ындыг темалык чуруктары оң чуруп эгелгил бергенден бээр 20 чыл эрткен. Чурукчу ол үениң дургузунда Ильин дугайында он-он чуруктары чуруп, синайырап тургускан. Оларныкы хей-хей музейлериниң болгаш чурук делгелгелериниң көргүзүлгелерин каастаа. Мындаа чаз «Хүн эгдээ» деп улуг чурукчу чуруп дооскан. Ону Москвада, УАЧД-ге чорудуп бээр. Ында Владимир Ильиниң боудуң ажалырап кабындында кылдыр чуруп көргүскен.

П. Малай Ленинниң чуруп турган черлерин чурукчу чуруп чорат. Көргөн, билген чурукчулар «Ильин Шүшкенге» деп өөрлөш чуруктарынга ол чуруп көргүзүр.

Петрос Малайниң В. И. Ленинниң көргүскен чуруктары улуг баштыкчының тартуунгун хунундан бээр 100 чыл болурун бүүдүзүндө Ереванга амыттынар делгелгениң көргүзүлгелери болур.

ТБИЛИСИ. В. И. Ленинниң аян-шинчизин Грузияга эң баштай-ла суралгы скульпторлар Г. Сенишвили биле Я. Николадзе көргүскен. Ленинниң темалык чогаалдар тургузары үргүлчүлөшкөн. Грузияныкы улусчу чурукчу В. Топуридзе улуг тураскал чогаалдарын «Ленин — сурталчы», «Ленин — демиселчи» деп адаан.

В. И. Ленинниң мазу-шинчизин грузин чурукчуларын база сорун кирип турар. Эң хов-

чун мастер, Грузияныкы улусчу чурукчу И. Велхадзе — «В. И. Ленин ажалдар кабиндында», «В. И. Ленин октябрьда» деп утгундурбас чуруктарының автору. Грузияныкы суралгы чурукчу Р. Стуранин «Ленинказы» чогаалдыкчы бодал талазы-биле сонуурганчыг. Төгү-революция темаларына хамаарышкан чуруктары чуруп көргүскен, чурукчу Г. Гелованиниң композициялары онза аян-шинчилиг. В. И. Ленинниң тартуунгун хунундан бээр 100 чыл болурунга таварыштыр тургустунар делгелгеге кирипирге Грузияныкы чуралга болгаш уран чазанылга талазы-биле 700 мастери белеткенип турар.

(СЭТА-ның көрр).

МОСКВА. Совет Армияныкы М. В. Фрунзе аттыг Топ Божиниң фотоделгелге амыттынар. Делгелгени ССРЭ-ның Бракмы Чевч чук кызылаларының серемчиледиг камгалаччылары совет байыныларга тураскалган.

Делгелгелге Ленин ортулуктуу девисээрине кидат эргилчирлериниң чепселгил чепселгилериниң өйгүр шактарында чонку талаштырар документалер болур тай-тай фотоаппаратларын көргүскен.

ЧУРУКТА: 1969 чылдың март 2-де Даган ортулукка кидат чепселгилер-биле тургустурунга улуг айтканкт В. Буревикниң командирлагастаагында киришкен болук девисчилер.

(СЭТА-ның фотоаппаратчы).

ЧАА „ТЫВА-ОРУС СЛОВАРЬ“

Тываның культура амыдыралына улуг болушунуңарын бирээни Тываның дыл, литературу болгаш төөгүнүн аян-шинчиле институтунун Ш. Ч. Сат болгаш эске-даа ажалдагыларын белектерин тыва-орус словарьниң 1955 чылда парлаттырып үнгени болур. Мында тыва дыл шолугу шилчилеттинмиз, он эртеме үнелеттинген грамматиказын чогааттынып турган төлөзө, словарьны тургузукчулары болгаш он редактор А. А. Палымах дык хай берге болган нарын айттырларын шилчилээр ужура таварышкан. Мындаа-ла ол айттырлар колдунда чедимчелгил шилчилеттинген болгаш тыва-орус словарь тыва дыл өөрлөп, шилчилээр кишилерге улуг дузаны чедирген.

Эрткен чылын Москвада «Советская энциклопедия» деп ном үндүрер чер Тываның эртем-шилчилел институтунун белектерин чаа тыва-орус словарьны парлаткан. Чаа словарьны тургузуу аргызын онза ылашкы, мындаа-ла он материалды мурундаштырды азын дегемчел болгаш ылашкы хамааттыгын, сестериниң грамматика болгаш синтаксис талазы-биле характеристиказын улам тодараттырган чорук словарь составын бүтү талазы-биле көргүзүр арганы берген.

Словарьга сестер немээрде, чечен чогаалды, улустуң аас чогаалын, чонку чутазыны калбаа-биле ажаллап тургаш, чутаз чаа чогааттыгын сестериниң аас, харын тыва дылды кол сес курлавырынга кирер хоочун сестерин болгаш ол ышкыш укталган дестерин алган.

Дөмей азы чоок укталарын илеретир сестерин (синоним-термин) словарьга ала-биле кирипшкан, ол сестериниң литературун азыларындан аныкта, чер-терин чутазында ажаллаптыр турар хевирлерин база айткан. Мындаа-ла чоок укталгы сестериниң шуптузу-ла синонимдер болбас дээрин утпаа чогуур, чуте дие чамлык сестер, литературун хевирлерге бодалар.

га, шолугу хевирлелтирер аас болуштар. Он аныкта, кидиг-бир сестуң литературун ала-биле болгаш диалектиде укталары дөмей аас тургуштар. Чижээ, **шавга** деп сес Тере-Хөлде «шарлан» деп укталгы болза, литературун ала-биле «анак» иле буртулг «ыш» деп укталгы (**шавга паш**).

Словарьга үргүчү калы хевирлелтирер лексикал сестер каттыжымышкылар, база азын немешкен. Чижээ, **хаарычкан**: хаарычкан чөдүл, хаарычкан балыг дээр оон-даа эске; **хаашпас**: аксы **хаашпас** дээр оон-даа эске. Аны-агы хевирлелтирер ажаллаптыр турар сестериниң санын база азын хевирлелтирер кириптер, чижээ, **чагырыкчы**, **чагырчы** сайгырыкчы чегрелгил.

Сестерини грамматиктиг белектериниң тодаралар, азын грамматиктиг хевирлерин болгаш укталарын ышкы бээр талазы-биле улуг ажал кылдыгын, чижээ: **оонаг** 1) обложение; **унаугу** оонаг обложение; **оонаг** 2) норма; **оонаг** 3) спорт; **оонаг** 4) спорт; **оонаг** 5) спорт; **оонаг** 6) спорт; **оонаг** 7) спорт; **оонаг** 8) спорт; **оонаг** 9) спорт; **оонаг** 10) спорт; **оонаг** 11) спорт; **оонаг** 12) спорт; **оонаг** 13) спорт; **оонаг** 14) спорт; **оонаг** 15) спорт; **оонаг** 16) спорт; **оонаг** 17) спорт; **оонаг** 18) спорт; **оонаг** 19) спорт; **оонаг** 20) спорт; **оонаг** 21) спорт; **оонаг** 22) спорт; **оонаг** 23) спорт; **оонаг** 24) спорт; **оонаг** 25) спорт; **оонаг** 26) спорт; **оонаг** 27) спорт; **оонаг** 28) спорт; **оонаг** 29) спорт; **оонаг** 30) спорт; **оонаг** 31) спорт; **оонаг** 32) спорт; **оонаг** 33) спорт; **оонаг** 34) спорт; **оонаг** 35) спорт; **оонаг** 36) спорт; **оонаг** 37) спорт; **оонаг** 38) спорт; **оонаг** 39) спорт; **оонаг** 40) спорт; **оонаг** 41) спорт; **оонаг** 42) спорт; **оонаг** 43) спорт; **оонаг** 44) спорт; **оонаг** 45) спорт; **оонаг** 46) спорт; **оонаг** 47) спорт; **оонаг** 48) спорт; **оонаг** 49) спорт; **оонаг** 50) спорт; **оонаг** 51) спорт; **оонаг** 52) спорт; **оонаг** 53) спорт; **оонаг** 54) спорт; **оонаг** 55) спорт; **оонаг** 56) спорт; **оонаг** 57) спорт; **оонаг** 58) спорт; **оонаг** 59) спорт; **оонаг** 60) спорт; **оонаг** 61) спорт; **оонаг** 62) спорт; **оонаг** 63) спорт; **оонаг** 64) спорт; **оонаг** 65) спорт; **оонаг** 66) спорт; **оонаг** 67) спорт; **оонаг** 68) спорт; **оонаг** 69) спорт; **оонаг** 70) спорт; **оонаг** 71) спорт; **оонаг** 72) спорт; **оонаг** 73) спорт; **оонаг** 74) спорт; **оонаг** 75) спорт; **оонаг** 76) спорт; **оонаг** 77) спорт; **оонаг** 78) спорт; **оонаг** 79) спорт; **оонаг** 80) спорт; **оонаг** 81) спорт; **оонаг** 82) спорт; **оонаг** 83) спорт; **оонаг** 84) спорт; **оонаг** 85) спорт; **оонаг** 86) спорт; **оонаг** 87) спорт; **оонаг** 88) спорт; **оонаг** 89) спорт; **оонаг** 90) спорт; **оонаг** 91) спорт; **оонаг** 92) спорт; **оонаг** 93) спорт; **оонаг** 94) спорт; **оонаг** 95) спорт; **оонаг** 96) спорт; **оонаг** 97) спорт; **оонаг** 98) спорт; **оонаг** 99) спорт; **оонаг** 100) спорт; **оонаг** 101) спорт; **оонаг** 102) спорт; **оонаг** 103) спорт; **оонаг** 104) спорт; **оонаг** 105) спорт; **оонаг** 106) спорт; **оонаг** 107) спорт; **оонаг** 108) спорт; **оонаг** 109) спорт; **оонаг** 110) спорт; **оонаг** 111) спорт; **оонаг** 112) спорт; **оонаг** 113) спорт; **оонаг** 114) спорт; **оонаг** 115) спорт; **оонаг** 116) спорт; **оонаг** 117) спорт; **оонаг** 118) спорт; **оонаг** 119) спорт; **оонаг** 120) спорт; **оонаг** 121) спорт; **оонаг** 122) спорт; **оонаг** 123) спорт; **оонаг** 124) спорт; **оонаг** 125) спорт; **оонаг** 126) спорт; **оонаг** 127) спорт; **оонаг** 128) спорт; **оонаг** 129) спорт; **оонаг** 130) спорт; **оонаг** 131) спорт; **оонаг** 132) спорт; **оонаг** 133) спорт; **оонаг** 134) спорт; **оонаг** 135) спорт; **оонаг** 136) спорт; **оонаг** 137) спорт; **оонаг** 138) спорт; **оонаг** 139) спорт; **оонаг** 140) спорт; **оонаг** 141) спорт; **оонаг** 142) спорт; **оонаг** 143) спорт; **оонаг** 144) спорт; **оонаг** 145) спорт; **оонаг** 146) спорт; **оонаг** 147) спорт; **оонаг** 148) спорт; **оонаг** 149) спорт; **оонаг** 150) спорт; **оонаг** 151) спорт; **оонаг** 152) спорт; **оонаг** 153) спорт; **оонаг** 154) спорт; **оонаг** 155) спорт; **оонаг** 156) спорт; **оонаг** 157) спорт; **оонаг** 158) спорт; **оонаг** 159) спорт; **оонаг** 160) спорт; **оонаг** 161) спорт; **оонаг** 162) спорт; **оонаг** 163) спорт; **оонаг** 164) спорт; **оонаг** 165) спорт; **оонаг** 166) спорт; **оонаг** 167) спорт; **оонаг** 168) спорт; **оонаг** 169) спорт; **оонаг** 170) спорт; **оонаг** 171) спорт; **оонаг** 172) спорт; **оонаг** 173) спорт; **оонаг** 174) спорт; **оонаг** 175) спорт; **оонаг** 176) спорт; **оонаг** 177) спорт; **оонаг** 178) спорт; **оонаг** 179) спорт; **оонаг** 180) спорт; **оонаг** 181) спорт; **оонаг** 182) спорт; **оонаг** 183) спорт; **оонаг** 184) спорт; **оонаг** 185) спорт; **оонаг** 186) спорт; **оонаг** 187) спорт; **оонаг** 188) спорт; **оонаг** 189) спорт; **оонаг** 190) спорт; **оонаг** 191) спорт; **оонаг** 192) спорт; **оонаг** 193) спорт; **оонаг** 194) спорт; **оонаг** 195) спорт; **оонаг** 196) спорт; **оонаг** 197) спорт; **оонаг** 198) спорт; **оонаг** 199) спорт; **оонаг** 200) спорт; **оонаг** 201) спорт; **оонаг** 202) спорт; **оонаг** 203) спорт; **оонаг** 204) спорт; **оонаг** 205) спорт; **оонаг** 206) спорт; **оонаг** 207) спорт; **оонаг** 208) спорт; **оонаг** 209) спорт; **оонаг** 210) спорт; **оонаг** 211) спорт; **оонаг** 212) спорт; **оонаг** 213) спорт; **оонаг** 214) спорт; **оонаг** 215) спорт; **оонаг** 216) спорт; **оонаг** 217) спорт; **оонаг** 218) спорт; **оонаг** 219) спорт; **оонаг** 220) спорт; **оонаг** 221) спорт; **оонаг** 222) спорт; **оонаг** 223) спорт; **оонаг** 224) спорт; **оонаг** 225) спорт; **оонаг** 226) спорт; **оонаг** 227) спорт; **оонаг** 228) спорт; **оонаг** 229) спорт; **оонаг** 230) спорт; **оонаг** 231) спорт; **оонаг** 232) спорт; **оонаг** 233) спорт; **оонаг** 234) спорт; **оонаг** 235) спорт; **оонаг** 236) спорт; **оонаг** 237) спорт; **оонаг** 238) спорт; **оонаг** 239) спорт; **оонаг** 240) спорт; **оонаг** 241) спорт; **оонаг** 242) спорт; **оонаг** 243) спорт; **оонаг** 244) спорт; **оонаг** 245) спорт; **оонаг** 246) спорт; **оонаг** 247) спорт; **оонаг** 248) спорт; **оонаг** 249) спорт; **оонаг** 250) спорт; **оонаг** 251) спорт; **оонаг** 252) спорт; **оонаг** 253) спорт; **оонаг** 254) спорт; **оонаг** 255) спорт; **оонаг** 256) спорт; **оонаг** 257) спорт; **оонаг** 258) спорт; **оонаг** 259) спорт; **оонаг** 260) спорт; **оонаг** 261) спорт; **оонаг** 262) спорт; **оонаг** 263) спорт; **оонаг** 264) спорт; **оонаг** 265) спорт; **оонаг** 266) спорт; **оонаг** 267) спорт; **оонаг** 268) спорт; **оонаг** 269) спорт; **оонаг** 270) спорт; **оонаг** 271) спорт; **оонаг** 272) спорт; **оонаг** 273) спорт; **оонаг** 274) спорт; **оонаг** 275) спорт; **оонаг** 276) спорт; **оонаг** 277) спорт; **оонаг** 278) спорт; **оонаг** 279) спорт; **оонаг** 280) спорт; **оонаг** 281) спорт; **оонаг** 282) спорт; **оонаг** 283) спорт; **оонаг** 284) спорт; **оонаг** 285) спорт; **оонаг** 286) спорт; **оонаг** 287) спорт; **оонаг** 288) спорт; **оонаг** 289) спорт; **оонаг** 290) спорт; **оонаг** 291) спорт; **оонаг** 292) спорт; **оонаг** 293) спорт; **оонаг** 294) спорт; **оонаг** 295) спорт; **оонаг** 296) спорт; **оонаг** 297) спорт; **оонаг** 298) спорт; **оонаг** 299) спорт; **оонаг** 300) спорт; **оонаг** 301) спорт; **оонаг** 302) спорт; **оонаг** 303) спорт; **оонаг** 304) спорт; **оонаг** 305) спорт; **оонаг** 306) спорт; **оонаг** 307) спорт; **оонаг** 308) спорт; **оонаг** 309) спорт; **оонаг** 310) спорт; **оонаг** 311) спорт; **оонаг** 312) спорт; **оонаг** 313) спорт; **оонаг** 314) спорт; **оонаг** 315) спорт; **оонаг** 316) спорт; **оонаг** 317) спорт; **оонаг** 318) спорт; **оонаг** 319) спорт; **оонаг** 320) спорт; **оонаг** 321) спорт; **оонаг** 322) спорт; **оонаг** 323) спорт; **оонаг** 324) спорт; **оонаг** 325) спорт; **оонаг** 326) спорт; **оонаг** 327) спорт; **оонаг** 328) спорт; **оонаг** 329) спорт; **оонаг** 330) спорт; **оонаг** 331) спорт; **оонаг** 332) спорт; **оонаг** 333) спорт; **оонаг** 334) спорт; **оонаг** 335) спорт; **оонаг** 336) спорт; **оонаг** 337) спорт; **оонаг** 338) спорт; **оонаг** 339) спорт; **оонаг** 340) спорт; **оонаг** 341) спорт; **оонаг** 342) спорт; **оонаг** 343) спорт; **оонаг** 344) спорт; **оонаг** 345) спорт; **оонаг** 346) спорт; **оонаг** 347) спорт; **оонаг** 348) спорт; **оонаг** 349) спорт; **оонаг** 350) спорт; **оонаг** 351) спорт; **оонаг** 352) спорт; **оонаг** 353) спорт; **оонаг** 354) спорт; **оонаг** 355) спорт; **оонаг** 356) спорт; **оонаг** 357) спорт; **оонаг** 358) спорт; **оонаг** 359) спорт; **оонаг** 360) спорт; **оонаг** 361) спорт; **оонаг** 362) спорт; **оонаг** 363) спорт; **оонаг** 364) спорт; **оонаг** 365) спорт; **оонаг** 366) спорт; **оонаг** 367) спорт; **оонаг** 368) спорт; **оонаг** 369) спорт; **оонаг** 370) спорт; **оонаг** 371) спорт; **оонаг** 372) спорт; **оонаг** 373) спорт; **оонаг** 374) спорт; **оонаг** 375) спорт; **оонаг** 376) спорт; **оонаг** 377) спорт; **оонаг** 378) спорт; **оонаг** 379) спорт; **оонаг** 380) спорт; **оонаг** 381) спорт; **оонаг** 382) спорт; **оонаг** 383) спорт; **оонаг** 384) спорт; **оонаг** 385) спорт; **оонаг** 386) спорт; **оонаг** 387) спорт; **оонаг** 388) спорт; **оонаг** 389) спорт; **оонаг** 390) спорт; **оонаг** 391) спорт; **оонаг** 392) спорт; **оонаг** 393) спорт; **оонаг** 394) спорт; **оонаг** 395) спорт; **оонаг** 396) спорт; **оонаг** 397) спорт; **оонаг** 398) спорт; **оонаг** 399) спорт; **оонаг** 400) спорт; **оонаг** 401) спорт; **оонаг** 402) спорт; **оонаг** 403) спорт; **оонаг** 404) спорт; **оонаг** 405) спорт; **оонаг** 406) спорт; **оонаг** 407) спорт; **оонаг** 408) спорт; **оонаг** 409) спорт; **оонаг** 410) спорт; **оонаг** 411) спорт; **оонаг** 412) спорт; **оонаг** 413) спорт; **оонаг** 414) спорт; **оонаг** 415) спорт; **оонаг** 416) спорт; **оонаг** 417) спорт; **оонаг** 418) спорт; **оонаг** 419) спорт; **оонаг** 420) спорт; **оонаг** 421) спорт; **оонаг** 422) спорт; **оонаг** 423) спорт; **оонаг** 424) спорт; **оонаг** 425) спорт; **оонаг** 426) спорт; **оонаг** 427) спорт; **оонаг** 428) спорт; **оонаг** 429) спорт; **оонаг** 430) спорт; **оонаг** 431) спорт; **оонаг** 432) спорт; **оонаг** 433) спорт; **оонаг** 434) спорт; **оонаг** 435) спорт; **оонаг** 436) спорт; **оонаг** 437) спорт; **оонаг** 438) спорт; **оонаг** 439) спорт; **оонаг** 440) спорт; **оонаг** 441) спорт; **оонаг** 442) спорт; **оонаг** 443) спорт; **оонаг** 444) спорт; **оонаг** 445) спорт; **оонаг** 446) спорт; **оонаг** 447) спорт; **оонаг** 448) спорт; **оонаг** 449) спорт; **оонаг** 450) спорт; **оонаг** 451) спорт; **оонаг** 452) спорт; **оонаг** 453) спорт; **оонаг** 454) спорт; **оонаг** 455) спорт; **оонаг** 456) спорт; **оонаг** 457) спорт; **оонаг** 458) спорт; **оонаг** 459) спорт; **оонаг** 460) спорт; **оонаг** 461) спорт; **оонаг** 462) спорт; **оонаг** 463) спорт; **оонаг** 464) спорт; **оонаг** 465) спорт; **оонаг** 466) спорт; **оонаг** 467) спорт; **оонаг** 468) спорт; **оонаг** 469) спорт; **оонаг** 470) спорт; **оонаг** 471) спорт; **оонаг** 472) спорт; **оонаг** 473) спорт; **оонаг** 474) спорт; **оонаг** 475) спорт; **оонаг** 476) спорт; **оонаг** 477) спорт; **оонаг** 478) спорт; **оонаг** 479) спорт; **оонаг** 480) спорт; **оонаг** 481) спорт; **оонаг** 482) спорт; **оонаг** 483) спорт; **оонаг** 484) спорт; **оонаг** 485) спорт; **оонаг** 486) спорт; **оонаг** 487) спорт; **оонаг** 488) спорт; **оонаг** 489) спорт; **оонаг** 490) спорт; **оонаг** 491) спорт; **оонаг** 492) спорт; **оонаг** 493) спорт; **оонаг** 494) спорт; **оонаг** 495) спорт; **оонаг** 496) спорт; **оонаг** 497) спорт; **оонаг** 498) спорт; **оонаг** 499) спорт; **оонаг** 500) спорт; **оонаг** 501) спорт; **оонаг** 502) спорт; **оонаг** 503) спорт; **оонаг** 504) спорт; **оонаг** 505) спорт; **оонаг** 506) спорт; **оонаг** 507) спорт; **оонаг** 508) спорт; **оонаг** 509) спорт; **оонаг** 510) спорт; **оонаг** 511) спорт; **оонаг** 512) спорт; **оонаг** 513) спорт; **оонаг** 514) спорт; **оонаг** 515) спорт; **оонаг** 516) спорт; **оонаг** 517) спорт; **оонаг** 518) спорт; **оонаг** 519) спорт; **оонаг** 520) спорт; **оонаг** 521) спорт; **оонаг** 522) спорт; **оонаг** 523) спорт; **оонаг** 524) спорт; **оонаг** 525) спорт; **оонаг** 526) спорт; **оонаг** 527) спорт; **оонаг** 528) спорт; **оонаг** 529) спорт; **оонаг** 530) спорт; **оонаг** 531) спорт; **оонаг** 532) спорт; **оонаг** 533) спорт; **оонаг** 534) спорт; **оонаг** 535) спорт; **оонаг** 536) спорт; **оонаг** 537) спорт; **оонаг** 538) спорт; **оонаг** 539) спорт; <